

УДК 342.9:379

В.В. Заросило,
аспірант кафедри адміністративного права
інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ МАСОВИХ КУЛЬТУРНО-ВИДОВИЩНИХ ЗАХОДІВ

У статті розглядаються питання розвитку адміністративно-правових основ організації і проведення масових культурно-видовищних заходів. Встановлено, що культурно-видовищні заходи мають довгий шлях історичного розвитку і не завжди є масовими. Крім того, визначено, що культурно-видовищні заходи часто використовуються з іншою метою, ніж культурна. Зроблене порівняння культурно-видовищних заходів та масових заходів.

Ключові слова: масові заходи, культурно-видовищні заходи, натовп, види натовпів, організація і проведення культурно-видовищних заходів.

В статье рассматриваются вопросы развития административно-правовых основ организации и проведения массовых культурно-зрелищных мероприятий. Установлено, что культурно-зрелищные мероприятия имеют длинный путь исторического развития и они не всегда являются массовыми. Кроме того, определено, что культурно-зрелищные мероприятия часто используются с другой целью, чем культурная. Осуществлено сравнение культурно-зрелищных мероприятий и массовых мероприятий.

Ключевые слова: массовые мероприятия, культурно-зрелищные мероприятия, толпа, виды толп, организация и проведение культурно-зрелищных мероприятий.

Paper deals with the issues of the development of administrative and legal basis of the organization and holding mass cultural spectacle happenings. It is stated, that cultural spectacle events have a long history of the development and sometimes they haven't been massive ones. It is stated that they are often used with some other aim besides cultural one. The comparison of cultural spectacle events and mass events are done.

Keywords: mass events, cultural spectacle events, crowd, kinds of crowds, organization and providing of cultural spectacle events.

Питання виникнення і розвитку масових заходів досліджувалося в більшості випадків психологами, проте, з правової точки зору, з точки зору організації і проведення масових заходів це питання практично не розглядалося. Як відомо, кожна суспільно-економічна формація формує свій тип культури і відповідно до цього типу культури забезпечуються культурно-видовищні заходи, які забезпечують духовні потреби населення. При цьому, як висловився римський історик, народ потребує "хліба і видовищ". Разом з тим, ці два поняття пов'язані. У всіх або в переважній більшості організація масових культурно-видовищних заходів пов'язана зі станом життя людей, їх забезпеченням хлібом та іншими благами. У цілому культурно-видовищні заходи використовувалися для формування думки населення, для його підбурювання на активні дії, а часом і на революційні зрушення.

З іншого боку, культурно-видовищні заходи пов'язані з тим рівнем культури, який існував у кожній окремій суспільно-економічній формації. Тому, на нашу думку, слід визначити, як культура та економічний стан суспільства впливали на організацію масових культурно-видовищних заходів і, у свою чергу, які цілі переслідували організатори культурно-видовищних заходів. Останнім часом виникла і розвивається так звана масова культура, яка теж має вплив на свідомість громадян. Таким чином, мета цієї статті передбачає визначення організації масових культурно-видовищних заходів та основи їх організації і проведення, а також вплив масової культури на такі заходи.

Питання масових заходів у цілому неодноразово досліджувалося вченими [1; 2; 3; 4]. Проте в основному масові заходи розглядалися як форма впливу на стан охорони громадського порядку та громадської безпеки. Адже під час масових заходів в будь-якому суспільстві приймалися заходи щодо посилення охорони порядку. Питання організації і цілеспрямованості культурно-видовищних заходів не завжди висвітлювалося. Особливо це стосується не політичних заходів, які проводилися і проводяться різними політичними силами і які переслідують певну передбачену мету, а саме культурно-видовищних заходів, які певною мірою на політику не впливають. Тим більше не досліджувалися питання впливу таких заходів на громадську думку і в подальшому на ті ж самі політичні питання. Не досліджувалися і питання, хто, як і де проводить культурно-видовищні заходи і хто відповідає за стан правопорядку під час їх проведення.

Видовища, які використовувалися і використовуються для культурних заходів, можуть бути різними, адже це залежить від рівня культури суспільства в цілому. Поняття культура – це сукупність практичних матеріальних і духовних надбань певного суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини й втілюються в результатах продуктивної діяльності [5]. У вужчому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює, насамперед, систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, різноманітні культурні товариства) [6].

У сучасній науці існує багато визначень культури. Сутність культури полягає в тому, що вона не виробляється безпосередньо у вигляді якогось продукту чи речі. Культура створюється всім суспільством, кожним його членом. Зрозуміти сутність культури можна лише через призму діяльності самого суспільства, людини та націй і народів, які існують на планеті. Тобто культура – це, з одного боку, процес, а з іншого – наслідок людської діяльності [7, с. 32]

Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності (культура виробництва, культура праці, культура мови, правова, естетична, політична, моральна культура, культура побуту та т. ін.).

Культура розвивається разом з людським суспільством і залежить від нього. У її визначенні є ряд різноманітних точок зору, які залежать в більшості випадків від політичного устрою держави, від правлячих кіл та від інших факторів.

На нашу думку, правильним є поділ культури на рівні залежно від рівня культури певного кола населення. Наприклад, для сільського населення існує один рівень культури, для міського – інший. Окремий рівень культури існує для еліти, для певних прошарків, які чітко усвідомлюють свої культурні здобутки. Наприклад, в Україні ми можемо говорити про певні відмінності в культурному розвитку між окремими регіонами. Разом з тим, існує так звана і “масова культура”,

визначення якої дається як примітивне за змістом мистецтво, яке призначене для задоволення потреб натовпу [8; 9]. Тому вже зараз виникає визначення масові культурно-видовищні заходи, які, з одного боку, є масовими, а з іншого – мають культурне спрямування.

Як визначають окремі вчені, масова культура – це нівельована культура повсякденності, яка розрахована на “середню” людину [10, с. 493], тобто на людину з середніми здібностями, з середніми вимогами і загалом не спрямована на підвищення рівня культури в цілому.

У питанні про виникнення масової культури є різні точки зору. Деякі дослідники вважають її одвічно притаманною культурі й тому виявляють уже в античному епосі і видовищних дійствах Римської імперії. Ми можемо вести мову про масові видовищні заходи – змагання римських гладіаторів, коли останні вбивали один одного на арені. Разом з тим, ми не можемо назвати ці видовищні заходи культурними. Ряд дослідників пов’язують виникнення масової культури з науково-технічною революцією, що принесла з собою зовсім нові способи виробництва, поширення та споживання культури.

Вважається, що “масова культура” в її сучасному вигляді виникла в США. Її виникненню сприяв розвиток засобів масової інформації: газет, журналів, радіо, телебачення та засобів масової комунікації, грамзаписів, відеозаписів, кінематографа. З одного боку, згаданий розвиток сприяв демократизації культури, адже до таких культурних та видовищних заходів стала мати доступ широка аудиторія, але, з іншого боку, до культури втягувалися комерційні інтереси, культура стала предметом бізнесу, а крім того, рівень такої культури став низьким і відверто комерційним.

У наш час “масова культура” стала невід’ємною часткою культури в цілому. Виросли цілі покоління людей, які взагалі не знають іншої культури, крім масової. На відміну від елітарної культури, яка спрямована на смаки певних кіл суспільства, масова культура орієнтується на середній або навіть нижче середнього рівень споживачів [9]. На основі такої орієнтації, як зазначається в деяких дослідженнях, виникають сучасні масові культурно-видовищні заходи.

Разом з тим, ми не можемо стверджувати, що саме культурно-видовищні заходи спрямовані на поширення масової культури. Окремі культурно-видовищні заходи дійсно є культурними шедеврами (наприклад, виступи гурту “Океан Ельзи” та т. ін.)

За дослідженнями вчених, масова культура впливає на всю культуру суспільства в цілому, їй властива тенденція до гомогенізації, тобто прагнення надавати культурним явищам стилю однорідності. Наділяючи різні культурні явища певною ціннісною нейтральністю, роблячи ставку на видовищність та масовість, не звертаючи уваги на тих, кому вона не подобається, масова культура орієнтується на створення стереотипів у свідомості, стандартних штампів, не вимагає від людини витрат розумової енергії, почуттів, волі, тобто всього того, чого вимагає серйозне мистецтво.

Використання новітніх жанрів, таких як телевізійні серіали, детективні романи, фільми жахів, масові концерти на стадіонах, мюзикли, вестерни, дає змогу масовій культурі створювати світ міфологічних героїв (Спайдермен, Бетмен, Кінг-Конг, вампір, супермен (за типом агента 007) та інших), які перемагають все і всіх і які доступні всім. Основна ставка в масовій культурі – переважно на агресію та насильство [6].

Жорстокість сцен насильства на екранах під час “квазі-спортивних” змагань, які збирають велику кількість глядачів, вражає уяву спостерігача натуралістичністю.

Окремі дослідження психологів свідчать, що для людей з неврівноваженою психікою такі видовища є своєрідним наркотиком [11].

Пояснення цього факту дається на підставі психології З. Фрейда. Масова культура збуджує в людей природні інстинкти, тобто інстинкт мисливця, інстинкт переможця та т. ін., і на основі цього людина шукає ілюзорну реалізацію своїх незадоволених пристрастей у мистецтві. Тому в масовій культурі так багато сексу і агресії. Крім того, масова культура сприяє створенню натовпу, яким легше керувати [1].

Ще одна тема, яка експлуатується постійно в масовій культурі, – страх. Такі жанри масової культури, як тріллер, фільми жахів, катастрофи та т. ін використовують її досить часто.

У результаті психіка людей яка піддалася обробці масовою культурою, стає менш чутливою до того, що відбувається в реальності. Людина звикає до вбивства, насильства, жорстокості та стає байдужою і може самостійно здійснювати протиправні вчинки.

Спеціалісти з культурології в основному звертаються до поняття “масова культура” як до заходів, які проводяться з великою чи відносно великою кількістю людей. Маса людей розуміється як:

- велика група людей, серед якої індивіди втрачають свою індивідуальність і набувають загальних схожих позицій, світогляду і навіть почуттів;
- натовп, тобто неорганізована група, яка своїм впливом перетворює навіть освічених людей на таких, які не міркують, а діють, прищеплює відчуття стадності, всездозволеності та примітивних бажань;
- група людей, які відрізняються неосвіченістю, невихованістю та примітивними бажаннями;
- велика кількість осіб, які проживають у межах індустріальної культури, де стандартизоване не тільки виробництво та споживання, але й думки і почуття [10, с. 289]

Інший аспект, який спостерігається в масовій культурі, – це формування масового психозу та масової підпорядкованості людей. Натовп, який можна спрямувати на виконання певних дій (погроми, підпали, масові порушення порядку та інші протиправні дії), – таким є результат окремих культурно-видовищних заходів. При цьому ми не можемо сказати, що, наприклад, погром на стадіоні, який був вчинений фанатами футбольного клубу “Динамо” в травні 2015 року, був спланований і організований [13].

Досить часто такі натовпи використовуються в політичних та інших цілях.

Однією з цілей нашого дослідження є встановлення взаємозв’язку між масовою культурою та масовими заходами і впливу таких заходів на громадську безпеку і громадський порядок. Слід зазначити, що окремих досліджень щодо впливу масової культури та масових заходів на забезпечення громадської безпеки та громадського порядку в Україні не проводилося.

Розвиток суспільства чітко демонструє, що такий взаємозв’язок існує і його треба враховувати в розробленні заходів з забезпечення громадської безпеки та громадського порядку під час проведення масових культурно-видовищних заходів.

Слід зазначити, що культурно-видовищні заходи самі по собі, коли вони добре організовані, контролюються тими особами, які їх організували, а також представниками місцевого самоврядування та місцевої влади і правоохоронних органів, відіграють свою роль. Ми не можемо стверджувати, що такі заходи сприяють розвитку культури, але певною мірою держава таким чином сприяє реалізації своєї культурної функції [8].

Разом з тим, культурно-видовищні заходи можуть переростати в натовп, якщо вони не контрольовані, або, що також трапляється, вони спеціально перетворюються на неконтрольований натовп, який замість того, щоб нести певне культурне навантаження, призводить до травмування або загибелі учасників та сторонніх осіб. У результаті дій натовпу можуть бути пошкоджені різні споруди, нанесено матеріальні збитки.

Згідно з визначенням, яке подане в Юридичній енциклопедії, натовп – відносно нетривале в часі скупчення великої кількості людей, що перебувають у безпосередньому контакті між собою, стан яких характеризується високим рівнем емоційного збудження, а поведінка зумовлена спонуканнями, установками та взаємною стимуляцією. На формування натовпу впливають також і культурно-видовищні заходи. Виникнення і розвиток натовпу пов'язані з дією основних соціально-психологічних механізмів впливу на людей у складі натовпу [6, с. 71–72].

Виокремлюють такий спосіб виникнення натовпу, як прилучення (будь-який привід чи подія привертають увагу людей, зацікавлюють їх, залучають до натовпу). Саме по собі скупчення людей є самостійним, могутнім стимулом для залучення до натовпу дедалі нових осіб. Зазначені натовпи в основному некеровані, вони виникають швидко і також швидко розходяться. У більшості випадків виникнення натовпу викликане цікавістю.

Інший спосіб – наслідування, тобто відтворення окремою людиною в складі натовпу деяких зовнішніх рис, манер, моделей поведінки оточення та ін. Подібний натовп вже становить певну небезпеку, адже якщо один індивід вчиняє протиправну дію, то інші також можуть повторювати його дії.

Наступний спосіб емоційне зараження – передача певного психічного стану в натовпі переважно шляхом несвідомого, мимовільного спостерігання та відтворювання окремим індивідом експресивних виявів оточуючих людей (міміки, ритму дихання, гучності мовлення тощо). Дія механізму визначає створення загальної емоційної атмосфери в скупченні. Сила та інтенсивність його впливу безпосередньо пов'язані з кількістю учасників. Зазначений натовп може бути некерованим, що створює небезпеку переростання дій окремих осіб у масове безладдя. Такий натовп може виникнути в результаті окремих культурно-видовищних заходів (футбольного матчу, концерту рок-групи, боксерського поєдинку та т. ін.)

Одним зі способів виникнення натовпу є відчуття групової могутності, тобто виникнення в кожної людини в натовпі почуття сили, непереможності, анонімності своїх дій, самого себе, отже, – зникнення відповідальності за будь-який свій вчинок. Під впливом цих механізмів психічний стан окремого індивіда в натовпі змінюється так, що його думки і почуття значно відрізняються від ситуацій повсякденного життя. Гасло, яке використовувалося під час Помаранчевої революції в Україні, “Нас багато – нас не подолати” – один із яскравих прикладів створення такого виду натовпів. В основному такі натовпи керовані і мають чітко сформульовану, переважно політичну мету.

Залежно від типу спонукання учасників натовпу та характеру їхньої поведінки розрізняють чотири основні види натовпів:

1) випадковий – найменш згуртоване та активне скупчення людей, яких об'єднує інтерес до неординарної події, що виникла зненацька (наприклад, до пожежі, автокатастрофи та ін.);

2) експресивний – скупчення людей, які висловлюють ставлення до певної події (у формі радості, гніву, обурення, протесту та ін.), крайня форма – екстатичний натовп;

3) конвенціональний – скупчення людей, яких об'єднує інтерес до певної задалегідь оголошеної масової розваги або видовища (наприклад, футбольного матчу). Їхня поведінка значно виходить за межі норм повсякденного життя;

4) активний або діючий – скупчення людей, які здійснюють або готові до здійснення актів, дій щодо будь-якого об'єкта (різновиди активного натовпу: агресивний – скупчення людей, які намагаються розв'язати ті чи ін. проблеми насильницьким шляхом, наприклад, натовп погромників; здирницький – скупчення людей, дії яких спрямовані на досягнення певної корисливої мети, мети власного збагачення, наприклад, грабіжники складів; панічний – скупчення людей, охоплених почуттям страху перед реальною чи уявною небезпекою і спонукуваних прагненням позбавитися цієї небезпеки будь-яким чином). За певних обставин (поширення чуток, будь-який зовнішній вплив, поява лідера тощо) натовп одного виду може легко та динамічно трансформуватися в інший (наприклад, коли агресивний натовп зустрічає організований опір, він може перетворитися на панічний) [6].

Культурно-видовищні заходи, особливо ті, які проводяться на стадіонах, у великих концертних залах та спортивних аренах, у більшості випадків це натовп, який має певну емоційну спрямованість. Разом з тим, така спрямованість може бути небезпечною. Окремі автори підкреслюють, що масові заходи, якщо вони проводяться без чіткої координації та керівництва, можуть бути небезпечними для самих учасників таких заходів і для громадян, які не беруть участі в заходах, але спостерігають, чи випадково перебувають неподалік місць, де проводяться масові заходи [15].

Таким чином, ми можемо визначити масові заходи як події, які відбуваються в спеціально відведених місцях (у будівлях, на майданах, на стадіонах тощо), які офіційно прийняті до експлуатації державними комісіями, і за умови дотримання всіма організаціями (які беруть участь у цих масових заходах) норм і правил відповідних інструкцій.

Культурно-видовищні заходи можуть бути масовими, але також не масовими, наприклад, виставки, концерти солістів у філармонії та т. ін. Водночас культурно-видовищні масові заходи мають свій предмет регулювання і вони, як вже було сказано, мають окрему історію, а також у більшості випадків спрямовані на культурні цілі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Возник М.В.* Організаційно правові засади управління органів внутрішніх справ при забезпеченні масових заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М.В. Возник. – К., 2010. – 188 с.
2. *Мартишко А.Ю.* Адміністративно-правове забезпечення охорони громадського порядку ОВС під час проведення спортивних заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. Ю. Мартишко. – К., 2010. – 248 с.
3. *Березан В.М.* Адміністративно-правове забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки під час проведення масових заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.М. Березан. – К., 2014. – 287 с.
4. *Фатхутдінов В.Г.* Окремі особливості охорони громадського порядку під час масових заходів / В.Г. Фатхутдінов // *Європейські стандарти при формуванні сучасної концепції громадської безпеки в Україні : тези доп. підсумкової наук.-теорет. конф. (Україна, м. Київ, 15 квітня 2011 року).* – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 172 с.
5. *Українська Радянська Енциклопедія у 12 т. Т. 6.* – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1961. – 551 с.
6. *Подольська Є.А.* Культурологія : навчальний посібник / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, К.А. Іванова. – К. : Центр Навчальної літератури, 2003. – 288 с.
7. *Культурологія: українська та зарубіжна культура : навчальний посібник / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк та ін. ; за ред. М.М. Заковича.* – 4 вид. – К. : Знання, 2009. – 589 с.

8. *Багацький В.В.* Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : навчальний посібник / В.В. Багацький, Л.І. Кормич. – К. : Кондор, 2004. – 304 с.

9. *Лосєв І.В.* Історія і теорія світової культури: Європейський контекст / І.В. Лосєв. – К., 1995 – 237 с.

10. *Матвєєва Л.Л.* Культурологія : курс лекцій : навчальний посібник / Л.Л. Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.

11. *Маркова А.К.* Нравственность, агрессия справедливость / А.К. Маркова // Вопросы психологии – 1991. – № 1. – С. 29–35.

12. Поведінка фанів на НСК “Олімпійський” не є Європейською // Газета по українськи. – 05 червня 2015.

13. *Шестак В.С.* Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави / В.С. Шестак. – Х., Ніка Нова, 2011. – 474 с.

14. Юридична енциклопедія в 6 т. / Редколегія : Ю.С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. – К. : Українська енциклопед., 1998 – 717 с.

15. *Яременко А.О.* Щодо визначення поняття масових заходів / А.О. Яременко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 34. – С. 32–38.

Отримано 28.04.2015